

*Олефір А. О.,**кандидат юридичних наук, асистент**Полтавського юридичного інституту**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, систематизовано закріплені в ній правові засоби за сферами господарювання. Визначено основні господарсько-правові наслідки асоційованого членства України в Європейському Союзі та шляхи використання закріплених в Угоді механізмів для реалізації національних конкурентних переваг.

Ключові слова: угода про асоціацію, Європейський Союз, Україна, зовнішньоекономічні відносини, інноваційна політика, національний інтерес.

Постановка проблеми. Відхід від планового адміністрування в економіці, хаотичне запровадження ринкових механізмів у 90-і рр. ХХ ст., коли державний інтерес як такий ігнорувався, призвели до того, що в результаті деінтеграції об'єднань підприємств більшість вітчизняних суб'єктів господарювання втратили конкурентоспроможність. У подальшому ставши членом світового торговельного ринку, Україна на підставі певних національних конкурентних переваг, реалізація яких не потребувала інвестування, послідовно посилювала власну імпортозалежність, особливо стосовно технологічної готової продукції, експортуючи сировинні ресурси й товари первинних ступенів обробки. Негативні наслідки розвитку такого статусу всім відомі [1, с. 278–306; 2, с. 46–63].

Активна зовнішньоторговельна діяльність є обов'язковим атрибутом сучасної економіки. А. Сміт у теорії абсолютних конкурентних переваг наполягав на тому, що кожне сімейне господарство виробляє для себе лише частину необхідних товарів, а решту купує за рахунок реалізації надлишків. Це ж саме правило він поширював і на держави: краще сконцентруватися на виробництві тих товарів, які конкретна держава спроможна виробляти дешевше за інших. Цю ідею розвинув Д. Рікардо в теорії порівняльної ефективності, підсумувавши, що доки співвідношення цін в середині держави матиме мінімальні відмінності, кожна сторона матиме порівняльні переваги в торгівлі [3]. Проте беручи до уваги суттєве обмеження державного суверенітету, взятими Україною міжнародно-правовими зобов'язаннями, структуру національного експорту, імпортозалежність внутрішнього ринку, офіційно задекларовані пріоритетні напрями економічного розвитку – сільське господарство та енергетику (досвід аграрно розвинутих держав, де кілька разів на рік збирається врожай, свідчить, що за рахунок лише цих сфер неможливо забезпечити стійке зростання), фактичну відсутність державного захисту вітчизняного товаровиробника, перспективи нинішньої спеціалізації України на світовому ринку розподілу праці не є оптимістичними з низки причин [4, с. 273–317].

Помилково вести мову про винятково позитивний характер міжнародної торгівлі для всіх економічних операторів, про те, що вільна торгівля сама по собі є стимулом для розвитку, про першочерговість споживчої економіки, а не ефективності національного виробництва, оскільки саме на національний уряд, зрештою, покладені важливі неринкові завдання. Саме тому

на Заході хоча й повільно, але розпочався процес деофшоризації, а таке явище, як протекціонізм, займає вагомe місце в регулюванні господарських відносин і застосовується гнучко, не порушуючи правила СОТ (наприклад, специфічні мита, процедури ліцензування, валютне регулювання, «зелені програми» підтримки).

Стан дослідження. Незважаючи на те, що різним аспектам проблематики вибору стратегії економічного розвитку України приділяють увагу такі вітчизняні науковці, як А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Д.В. Задихайло, О.Р. Зельдіна, Г.М. Коломієць, С.М. Макуха, В.К. Мамутов, В.М. Пашков, О.П. Подцерковний та інші, низка питань, пов'язаних із дослідженням господарсько-правових наслідків виконання Угоди про асоціацію з ЄС для України, залишилися без належних теоретичних обґрунтувань.

Метою статті є аналіз економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і основних представлених у ній юридичних засобів, визначити господарсько-правові наслідки виконання цього документу для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір асоційованого членства в ЄС, підписання Угоди про асоціацію та її очікувана ратифікація не є випадковістю, з огляду на планомірний рух до цього протягом усієї незалежності України. На разі і формат участі, і взяті зобов'язання вже є докнаним фактом. Зрештою, європейська система права заснована на загальновищезначаних міжнародно-правових документах, норми яких Україна почала реалізовувати в законодавстві, починаючи з першої хвили його ухвалення. З огляду на конституційний характер і зміст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що більшою чи меншою мірою стосується всіх сегментів приватних і публічних відносин, у сфері господарювання ця угода передбачає врегулювання таких відносин: а) торгівля і питання, пов'язані з торгівлею: національний режим і доступ товарів на ринки (мита, субсидії, двостороння та багатостороння зовнішня торгівля), свобода торгівлі послугами, засоби захисту торгівлі (антидемпінгові, компенсаційні та кількісні), технічні бар'єри в торгівлі, санітарні та фіто-санітарні заходи, стандарти підприємницької діяльності, електронна торгівля, поточні платежі та рух капіталу, державні закупівлі, інтелектуальна власність, конкуренція, питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями, забезпеченням сталого розвитку, порядок вирішення спорів і гарантування прозорості; б) економічна та галузева співпраця в наступних сферах: макроекономіка, підприємництво, порядок заснування та діяльності компаній, корпоративне управління, ядерна енергетика, промислове виробництво, видобувна та металургійна галузі, освоєння космосу, наука та технології, туризм, сільське господарство та розвиток сільських територій, управління державними фінансами, оподаткування, статистика, бухгалтерський облік та аудит, маркування продукції, захист навколишнього природного середовища, транспортні послуги, розвиток інформаційного та громадянського суспільства та зайнятості, соціальна політика та політика рівних можливостей,

створення аудіовізуальної продукції, рибальство та морська політика, захист прав споживачів, громадське здоров'я, освіта та навчання, культурна сфера, молодіжна політика, спорт і фізична культура, транскордонна та регіональна співпраця.

З цього слідує, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС, перевершуючи предмет традиційних договорів про вільну торгівлю, по суті означає остаточне юридичне закріплення за Україною західного цивілізаційного напрямку соціально-економічного розвитку. Зважаючи на глибоку реалізацію в ній принципів європейського співтовариства – свободи руху товарів, капіталу, робочої сили і ту обставину, що аналогічні українським зобов'язання інші держави брали на себе при вступі до ЄС, виконання в затвердженій формі Угоди призведе до суттєвої втрати країною зовнішньої та внутрішньої конкурентоспроможності, реальної загрози суверенної неплатоспроможності. Однією з причин цього є й умови вступу України до Світової організації торгівлі. У той час, коли Україна односторонньо визнає правила поведінки, що діють у ЄС, та зобов'язується імплементувати їх у національне законодавство, що до певної міри є поступкою державним інтересам, ЄС не передбачає надання Україні матеріальних пільг, не бере на себе зворотні зобов'язання, які хоча б дещо обмежили інтереси союзу та збалансували переваги сторін асоціації. І це при тому, що розрив у конкурентоспроможності між сторонами є непорівнюваним.

З огляду на очікуване зростання конкуренції, перерозподіл збутових ринків і зміну чинних правових режимів господарювання, українська економіко-правова політика потребуватиме коригування для існування фактично в новій правовій системі. Для цього в значному масиві інформації необхідно з'ясувати ключові господарсько-правові наслідки виконання Угоди про асоціацію з ЄС для України.

Останнім часом у публіцистиці багато уваги приділяється цій проблематиці, але наукова спільнота доволі пасивно до цього долучається, хоча, мабуть, усі сучасні дослідження мають проходити крізь призму зазначеного питання. Переважно ведуть мову про деякі позитивні аспекти Угоди про асоціацію з ЄС для України, особливо з погляду короткострокових інтересів споживачів. Утім, на сучасному етапі реально необхідний критичний аналіз основних юридичних конструкцій Угоди, що зумовлено не стільки переважанням негативу над позитивом, скільки потребою в мобілізації всіх ресурсів, засобів і механізмів правового регулювання господарських відносин для зайняття суверенного місця в найбільш конкурентному економічному просторі.

По-перше, це запровадження національного режиму доступу товарів на ринки сторін, що містить такі базові вимоги до торговельного й митного законодавства: стабільність, передбачуваність і всеохопність, пропорційність, уніфікованість, прозорість, об'єктивність, недискримінаційний характер і ефективність застосування; усунення вимог про обов'язковість залучення митних брокерів і проведення передвідвантажувальної інспекції чи інспекції на місці призначення. Для створення зони вільної торгівлі протягом перехідного періоду (максимум 10 років) заплановано поступово зменшити базові ставки мит на основні види продукції (0–16,7 в Україні; 0–39,7 в ЄС) до остаточних (0–3,6 в Україні; 0–2 в ЄС), що зафіксовані в Угоді про асоціацію, а через 5 років після набрання чинності Угодою, сторони можуть провести консультації для розширення сфери скасування ввізного мита. Тому, скоріше за все, рівень останніх буде анульовано, але справа в тому, що країнами-членами ЄС застосовуються специфічні ставки ввізного мита й на них ці вимоги не поширюватимуться, а згідно з умовами вступу до СОТ максимально можливі ставки імпортного мита для ЄС значно

перевищують вітчизняні. Крім цього, зменшення ввізного мита з боку ЄС, як правило, відбувається лише в межах квот. Також Україна та ЄС зберігають право на вжиття захисних заходів у взаємній торгівлі, у тому числі антидемпінгових і компенсаційних, відповідно до зобов'язань у рамках СОТ, з урахуванням преференцій, наданих Угодою про асоціацію.

Для України так звані тарифні квоти (нульова ставка ввізного мита в межах квоти та ненульова поза квотою) запроваджені стосовно м'яса свинини і птиці, цукру, а для ЄС щодо 36 товарних позицій, переважно, товарів сільського господарства і харчової промисловості. Наприклад, 950 тис. тонн пшениці та борошна, 400 тис. тонн кукурудзи на рік. Збільшення тарифних квот, які дозволяють нульовий експорт у ЄС у рамках цих квот, є позитивним для українських суб'єктів господарювання, з урахуванням таких застережень: важливо, щоб розподіл експортних квот відбувався без корупційної складової; не заохочується експорт готової української продукції чи товарів більш високих ступенів обробки; розширення квот для пропозиції жодним чином не гарантує пропорційного зростання попиту. Також буде встановлено вхідну ціну на вживаний одяг з ЄС, що підвищить його ціну. Згідно з Угодою про асоціацію, Україна має право протягом 14 років, починаючи з другого 12-місячного періоду з дати набрання чинності Угоди, застосувати захисні заходи у формі вищої ставки ввізного мита (максимальний розмір ввізного мита чи додаткового збору, що запроваджується, не повинен перевищувати 10%) до легкових автомобілів походженням з країн-членів ЄС, за умови виконання ряду вимог. Сподіваючись на те, що останні виконані не будуть, у протилежному ж випадку зазначені заходи будуть недостатніми для одержання вітчизняними підприємствами достатніх конкурентних переваг.

Україна та ЄС взяли на себе зобов'язання не запроваджувати (зберігати в силі) будь-які мита, податки, інші еквівалентні заходи щодо вивезення товарів. Те ж саме стосується експортних субсидій (інших еквівалентних заходів) на сільськогосподарські товари. Стосовно правового режиму українського експорту, то експортні мита, що діють в Україні, підлягають анулюванню відповідно до узгодженого графіку протягом 10 років. Водночас Україна має право застосувати захисні заходи (у формі додаткового збору, граничний розмір якого узгоджений у межах Угоди) щодо вивізного мита впродовж 15 років з дати набрання чинності Угодою у випадку, якщо впродовж будь-якого одного року сумарний обсяг експорту з України до ЄС за кожним визначеним кодом Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності перевищує визначений граничний обсяг.

За умови суттєвого звуження кола засобів тарифного захисту внутрішнього ринку, Україні слід активно використовувати нетарифні засоби, надавати підтримку інноваційним підприємствам, особливо на доринкових етапах наукових досліджень і розробок, розробити «зелені» програми внутрішньої підтримки сільського господарства, вплив яких на торгівлю відсутній або мінімальний (створення інфраструктури, консалтинг, маркетингові послуги, охорона навколишнього середовища, навчання, інспектування продукції, створення сучасної системи технічних стандартів, проведення науково-дослідницьких робіт тощо).

По-друге, з метою усунення технічних бар'єрів у торгівлі, Україна зобов'язана гармонізувати національне законодавство з технічними регламентами, системами стандартизації, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, ухвалити звід Європейських стандартів як національних та одночасно скасовувати конфліктні національні стандарти, а

також утримуватись від внесення змін до спеціального законодавства, крім як для приведення його у відповідність з законодавством ЄС. На першому етапі (1 рік після набуття чинності Угодою про асоціацію) мають бути імplementовані нормативні приписи 5 директив ЄС: про загальну безпеку продуктів, про загальні вимоги для акредитації і ринкового нагляду, що стосуються торгівлі продукцією, про загальну систему маркетингу продукції, про одиниці виміру, про відповідальність за дефектну продукцію. На другому етапі (від 2 до 5 років після набуття чинності Угодою про асоціацію) – гармонізація законодавства в 27 сферах: машини; електромагнітна сумісність; прості посудини високого тиску; обладнання, що працює під тиском; пересувне обладнання, що працює під тиском; ліфти; безпека іграшок; електричне обладнання, розраховане на певні граничні значення напруги; вимоги до коефіцієнта корисної дії нових водонагрівальних котлів, що працюють на рідкому чи газоподібному паливі; прилади, що працюють на газоподібному паливі; засоби індивідуального захисту; технічні вимоги щодо енергоспоживання електричних побутових холодильників та морозильних камер; неавтоматичні зважувальні прилади; зважувальні прилади; суднове обладнання; медичні пристрої; активні імплантовані медичні пристрої; *in vitro* діагностичні медичні пристрої; обладнання та систем захисту, призначених для застосування у вибухонебезпечній атмосфері; радіо- і телекомунікаційне термінальне обладнання та взаємне визнання його відповідності; канатні установки для перевезення людей; прогулянкові судна; будівельні вироби, включаючи заходи для їх впровадження; пакування та відходи; вибухові речовини цивільного призначення; зазначення маркування та стандартної інформації щодо споживання енергії та інших ресурсів, пов'язаних з енергетичними продуктами; високошвидкісні залізні дороги.

Таким чином, запровадження зазначених європейських стандартів технічного регулювання виробництва продукції зумовлює певні економічні ризики. Залучення масштабних інвестицій, навіть за умови їх надання зовнішніми кредиторами, скоріше за все, змусить уряд підвищити максимальний розмір гарантованого державою боргу вище 100% ВВП. На сучасному етапі така вартісна стандартизація щодо сфер, у яких не здійснюється випуск експортної продукції, є недоцільною. Це ж стосується й решти виробництв, які поки що володіють внутрішньою конкурентоспроможністю, натомість, враховуючи відсутність дефіциту відповідної продукції на ринку ЄС, вітчизняну продуктивність праці та рівень заробітних плат, українським суб'єктам господарювання навіть у довгостроковій перспективі буде неможливо конкурувати в мінізації транзакційних витрат.

По-третє, запровадження в Україні європейських стандартів у сфері санітарного та фіто-санітарного контролю (порядку і частоти перевірок імпорту, процедури сертифікації (електронної) та видачі сертифікатів, інших офіційних документів, відкликання чи заміни сертифікатів) підвищить вимоги до українських виробників, виконання яких призведе до появи підприємств, які надаватимуть послуги з їх адаптації до міжнародних стандартів. Розглянемо це на прикладі стандарту «ISPM 15», який стосується всіх дерев'яних пакувальних матеріалів (піддони, ящики, кріпильні матеріали) і вимагає, щоб вони були без кори і термооброблені (обкурені бромистим метилом), мали штамп чи фірмову відмітку про їх відповідність вимогам, з метою запобігання міжнародному перевезенню і поширенню хвороб, комах, які можуть негативно впливати на рослини чи екосистеми. Зокрема, лише близько 50 країн (включаючи ЄС і Україну) використовують цей стандарт.

Поряд із регламентацією частоти перевірок імпорту, які можуть застосовуватись кожною стороною Угоди, передбачені документарні перевірки всього імпорту, тоді як частота фізичних перевірок залежить від типу товару. Якщо держава-імпортер застосовує захід, що передбачає контроль над факторами, які можуть створити серйозні ризики для здоров'я людей, тварин або рослин, держава-експортер має право застосувати еквівалентні заходи. У такому випадку імпортер може застосувати тимчасові запобіжні заходи захисту здоров'я людей, тварин або рослин та окремі заходи для товарів, що знаходяться в дорозі. Сторона, яка застосовує заходи контролю, має попередити іншу сторону протягом 1 робочого дня з дати їх застосування, для проведення консультацій. Митні платежі також не повинні обмежувати свободу торгівлі: інспекційні платежі покривають тільки витрати, понесені компетентними органами для виконання імпортерських перевірок, а збори мають бути розраховані на тій самій основі, що і збори за перевірки аналогічної вітчизняної продукції.

По-четверте, для правового забезпечення свободи торгівлі послугами в секторах, щодо яких визначені зобов'язання з доступу на ринок, сторони не повинні підтримувати чи запроваджувати нові заходи на основі регіонального поділу чи країни в цілому (якщо такі не наведені у Додатках XVI-B та XVI-E Угоди), а саме: 1) обмеження кількості постачальників послуг або вимог економічної необхідності; 2) обмеження загальної вартості транзакцій, кількості операцій послуг (активів) або загальної кількості продукту послуг у формі квот чи вимог економічної необхідності. Україна та ЄС зобов'язані взаємно гарантувати встановлення такого національного режиму створення і функціонування дочірніх компаній, філій і представництв юридичних осіб, який був би не менш сприятливим, ніж той, що застосовується до власних юридичних осіб чи юридичних осіб третіх країн (має обиратися той варіант, який є кращим), а також запровадити повідомну реєстрацію.

З урахуванням перспектив розвитку електронної комерції, спеціально зафіксовано, що сторони повинні гарантувати, що регулятор на цьому ринку буде юридично відокремленим, функціонально незалежним від будь-якого постачальника послуг з електронної комунікації, а розподіл і використання обмежених ресурсів, включаючи частоти, номерний ресурс і права використання, здійснюватиметься в об'єктивний, пропорційний, своєчасний, прозорий і недискримінаційний спосіб. Також Україна бере на себе зобов'язання з лібералізації ринків комп'ютерних послуг, поштових та кур'єрських послуг, послуг з електронної комунікації, а також приведення відповідного регулювання до рівня європейських стандартів, чим створить сприятливе конкурентне середовище для роботи іноземних компаній на внутрішньому ринку.

Для свободи руху робочої сили будуть зняті адміністративні обмеження тимчасової присутності фізичних осіб у комерційних цілях: юридичні особи в Україні та країнах-членах ЄС мають право наймати на роботу фізичних осіб на строк від 3 міс. до 3 років у дочірні компанії, філії, офіси представництв на території іншої сторони, які є громадянами країн-членів ЄС чи України відповідно. Передбачені й інші заходи (спрощення визнання кваліфікації), що насамперед задовольняють інтереси резидентів ЄС, адже загальновизнаним наслідком асоційованого членства в ЄС є активізація провадження в Україні діяльності філій та представництв європейських компаній, збільшення іноземних інвестицій, заснування спільних підприємств, що в цьому контексті, навпаки, не призведе до суттєвого зростання зайнятості.

По-п'яте, згідно з планом реформ ринку фінансових послуг, кожна із сторін повинна гарантувати постачальникам фінансових послуг з іншої сторони вільний і недискримінаційний доступ до платіжних, клірингових систем, що управляються публічними компаніями, до каналів фінансування та рефінансування. Постачальники фінансових послуг походженням з іншої сторони одержують право надавати нові типи послуг, але держава може визначати юридичну форму надання такої послуги та вимагати її реєстрації (авторизації).

Стосовно скасування обмежень на рух капіталу і подальшої лібералізації платіжного балансу, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити вільний рух капіталу в окремих сферах, не обмежуючи поточних платежів, зокрема, скасувати обмеження у сфері прямих і портфельних іноземних інвестицій, торговельних і фінансових кредитів. Винятком є життя захисних заходів строком до 6 місяців, якщо виникла загроза монетарній або валютній політиці. Варто зазначити, що запровадження таких заходів дозволяється і законодавством ЄС. Поза сферою дії Угоди лишається регулювання Україною закордонних інвестицій українців і депозити нерезидентів в українських банках.

По-шосте, якщо сфері державних закупівель увага вже приділялася [2, с. 46–63; 5, с. 36–72], відносини, пов'язані з обігом об'єктів права інтелектуальної власності, будуть досліджені окремо. Принагідно зазначимо, що буде посилено інтереси постачальників інноваційної продукції та власників прав на об'єкти інтелектуальної власності, які в такій продукції реалізовані, з огляду на розширення гарантій їх правової охорони.

По-сьоме, ЄС та Україна зобов'язуються проводити ефективну антимонопольну політику в усіх сферах, що передбачає таке: 1) встановлення пріоритету норм закону про захист економічної конкуренції над положеннями інших законів, зокрема законодавства про природні монополії: діяльність державних компаній і компаній зі спеціальними та ексклюзивними правами не може призводити до викривлень конкуренції через зловживання домінуючим становищем, узгоджені дії або концентрацію; 2) державні монополії комерційного характеру зобов'язані протягом 5 років після набуття чинності Угодою про асоціацію припинити крос-субсидування між фізичними та юридичними особами, усунути інші невинуватені відмінності щодо постачання або закупівель товарів; 3) збільшення порогу для попереднього контролю за концентрацією, уніфікація вимог на основі рівня чистої виручки (без ПДВ і податків з обороту) та врахування частини обороту під час продажу активів; 4) контроль за вертикальними узгодженими діями (між компаніями на різних стадіях виробництва та постачання кінцевому споживачу), оскільки чинне законодавство дозволяє широкий спектр таких дій; 5) надання малим і середнім підприємствам права проводити узгоджені дії без обмежень. У ЄС, наприклад, заборонено фіксувати ціни для кінцевих споживачів, обмежувати продаж конкуруючих товарів, встановлено обмеження на контрольовану частку ринку покупців, а також частку ринку, покрити дистрибуторськими угодами.

Для обмеження сфери надання державної допомоги Україна зобов'язана: 1) надавати тільки наступні види допомоги: а) соціальна допомога споживачам; б) допомога під час надзвичайних ситуацій; в) розвиток проблемних регіонів; г) допомога в умовах економічної кризи або на підтримку стратегічних проєктів, що не зашкодять інтересам ЄС; д) допомога окремим галузям економіки або географічним районам, якщо це не впливає на умови торгівлі; е) допомога відповідно до горизонтальних винятків ЄС (малий і середній бізнес, дослідження і розробки) та секторальних правил державної допомоги; 2) через 7 років привести у відповідність з правилами ЄС усю систему держав-

ної допомоги; 3) через 1 рік після набуття чинності Угоди про асоціацію нові схеми державної допомоги або державні гранти повинні схвалюватись Антимонопольним комітетом України. Нова економічна політика призведе до погіршення фінансового стану вітчизняних підприємств-одержувачів державної допомоги, що призведе до низки соціально-економічних проблем, хоча загалом обмеження державної підтримки неефективних і застарілих виробництв було б корисним для України, але за умови її перерозподілу інноваційно-перспективним підприємствам. Водночас протягом 5 років після набуття чинності Угодою про асоціацію Україна зобов'язана забезпечити прозорість дозволеного субсидування державних підприємств і тих, що надають послуги загального економічного інтересу, облік прямих і непрямих (через державні банки) субсидій, а також витрат і доходів, пов'язаних з наданням субсидованих послуг, на основі міжнародних стандартів бухгалтерської звітності та міжнародно визнаних методів розподілу витрат за напрямками діяльності і підтверджених аудиторським висновком даних.

З огляду на дефіцит державного бюджету, надлишок інвестицій у великих вітчизняних та іноземних груп суб'єктів господарювання, пануючу доктрину всезагальної економічної ефективності, приватизація державних підприємств, що надають послуги загального економічного інтересу, без взяття відповідних інвестиційних зобов'язань, призведе до суттєвого порушення публічних інтересів, насамперед стосовно споживачів і виникнення залежності держави від комерційної політики власників цих активів. Хоча неможливо не відзначити відомі недоліки чинної системи, коли збільшення тарифів теплових електростанцій відбувається за рахунок атомних, що в середньостроковій перспективі може призвести до банкрутства останніх і кризи енергетичної системи.

По-восьме, на підставі визнання пріоритету договору про заснування Енергетичного Співтовариства, нормативних актів ЄС, ухвалених на його основі, над вітчизняними, для промислових споживачів буде запроваджено ринкове ціноутворення. Правове забезпечення останнього у свою чергу потребує організаційного поділу вертикально-інтегрованих монополій на ринках газу та електроенергії, які сьогодні домінують на відповідних ринках в Україні, у сегментах видобування (генерації), транзиту і постачання. Як виняток, держава має право зобов'язати суб'єктів господарювання, що є суб'єктами загального економічного інтересу (держава субсидує універсальне надання цих послуг, а також послуг зв'язку, пасажирських залізничних перевезень з соціальних міркувань), постачати газ та електроенергію за регульованими цінами, але це не повинно закрити доступ на ринок для інших підприємств. За умови запровадження регульованих цін, будь-яка зі сторін Угоди про асоціацію не має права застосовувати такий режим експорту енергоносіїв до іншої сторони, за якого експортні ціни перевищуватимуть регульовані, призначені для внутрішнього споживання. Водночас може бути доведено, що різниця між експортними цінами та цінами на внутрішньому ринку не є результатом застосування відповідного режиму.

Україна та ЄС беруть на себе зобов'язання забезпечити допуск на недискримінаційній основі до інфраструктури енергетичного ринку, у тому числі газотранспортної системи та газових сховищ третьої сторони. При цьому тарифне та будь-яке інше регулювання, що стосується здійснення транзиту має бути обґрунтованим відповідно до умов здійснення такого транзиту і недискримінаційним. Позитивним для України є те, що, з огляду на подальшу інтеграцію ринків енергоносіїв, кожна сторона Угоди про асоціацію повинна брати до уваги розвиток енергетичних потужностей і передавальних мереж іншої сторони

при розробці програмних документів. Визнаючи суверенітет України на запаси вуглеводнів, розміщені на її території, у випадку відкриття доступних зон для пошуку, розвідки та видобування вуглеводнів має бути забезпечена недискримінаційна участь усіх юридичних осіб у здійсненні цієї діяльності. Митні платежі, кількісні обмеження імпорту (експорту) енергоносіїв між Україною та ЄС забороняються.

З метою гарантування ефективної конкуренції, планується заснувати регуляторну агенцію, юридично і функціонально незалежну від будь-якого державного органу чи суб'єкта приватного права, на яку покладатимуться функції регулювання тарифів.

Таким чином, запропоновані зміни до режиму торгівлі енергоносіями між Україною і ЄС мають спростити та здешевити експорт (імпорт) природного газу, електроенергії та нафти між країнами за рахунок скасування існуючих митних платежів. Створення конкурентних ринків природного газу та електроенергії в Україні, як передумова інтеграції до енергетичного ринку ЄС, унеможливило практику експорту енергоносіїв за цінами, нижче внутрішніх (з винятками), цінове субсидування одних категорій споживачів за рахунок інших, пряме субсидування окремих категорій споживачів через механізм бюджетних компенсацій вертикально-інтегрованим постачальникам та цінове субсидування між різними видами електрогенерації. Загалом усе це призведе до суттєвого скорочення внутрішнього споживання енергоносіїв, підвищення у коротко- і середньостроковій перспективі тарифів для промислових споживачів, домогосподарств і зниження бюджетних надходжень, неможливості проводити ефективну державну політику на національному ринку та встановлення контролю над ключовими об'єктами ринку іноземними інвесторами.

По-дев'яте, визначено напрям здійснення Україною економічних реформ шляхом побудови дієвої ринкової економіки, хоча провідні держави світу вже відмовилися від такого підходу і розвивають інноваційно-конкурентні моделі організації сфери господарювання [6, с. 122–125]. Вдосконалення податкової системи України передбачає її гармонізацію з європейською, включаючи адміністрування податків, підвищення рівня податкових надходжень і контролю, що, зокрема, означає ліквідацію спрощеної системи оподаткування. Головною рушійною силою економічного зростання визнаються малі та середні підприємства, особливо мікро- і ремісничі, які є «надзвичайно важливими як для ЄС, так і для української економіки» (в планах імплементація стратегії розвитку малих і середніх підприємств, заснованої на принципах Європейської хартії малих підприємств). Сумнівними з погляду господарської корисності є зазначені акценти, адже цей вид суб'єктів господарювання в принципі не спроможний одержати більш-менш значну ринкову владу, стати реально конкурентоспроможним, а віднесення їх до локомотивів інноваційного розвитку є міфом, свідченням чому є протилежні тенденції господарської концентрації тощо [7, с. 15–21].

З погляду захисту публічних інтересів позитивним є те, що Україна визнала необхідність сталого розвитку: врахування економічних, соціальних, екологічних інтересів як нинішніх, так і майбутніх поколінь. Однак проблемою є те, що це не забезпечено спеціальними нормативними приписами і тому може бути штучно використано для недобросовісного перерозподілу бюджетних коштів, штучного обмеження поточної конкурентоспроможності. Зокрема, імплементація достатньо жорстких норм кліматичної політики ЄС вимагає від суб'єктів господарювання значних інвестицій (застаріле виробниче обладнання) для скорочення забруднення навколишнього природного сере-

довища і викидів парникових газів, що є додатковим фактором ліквідації радянської промисловості.

Інноваційна політика, на якій зроблено акцент у ЄС, в Угоді про асоціацію не забезпечена конкретними приписами щодо проектів розвитку науково-дослідницької, виробничої діяльності, спільних інвестиційних проектів, натомість говорить про обмін інформацією та передовими практиками відносно комерціалізації наукових досліджень і розробок (у тому числі інструментів підтримки для технологічних бізнес-стартапів), кластерного розвитку і доступу до фінансування, а в космічній сфері – це обмін досвідом, інформацією, вченими, створення відповідних наукових мереж. У зв'язку з цим виникають сумніви з приводу того, що в такому форматі співпраці можливо досягнути вагомих економічних результатів для України, оскільки зазначене спрямоване передусім на «відтік мізків» і задоволення інтересів більш інноваційно розвиненого суб'єкта. Хоча в ЄС позитивно розвивається технологічна кооперація між державами приблизно однакового рівня економічного розвитку. Аналогічними є висновки щодо співпраці в металургійній і видобувній галузях, де відзначається обмін інформацією про перспективи розвитку європейської та української гірничо-металургійної галузей з точки зору споживання, виробництва та ринкових прогнозів. Водночас виникають певні перспективи залучення європейських фахівців та інвесторів до роботи вітчизняного ядерного сектору (інших унікальних сфер).

Також є сумніви щодо економічної ефективності розвитку індустрії туризму як генератора економічного зростання (цього відверто недостатньо), зростання зайнятості, що не спостерігається навіть у більшості країн-членів ЄС. Натомість, беручи до уваги географічне розташування України як транзитної держави, співпраця в галузі транспорту (впровадження стандартів транспортних перевезень), за умови встановлення справедливих ринкових взаємовідносин з сусідніми державами, надасть змогу удосконалити транскордонний рух товарів і пасажирів, збільшити обсяги пасажиро- і вантажоперевезень.

По-десяте, для забезпечення виконання сторонами взятих зобов'язань передбачені спеціальні процедури врегулювання спорів: а) консультації в дусі доброї волі; б) заснування третейської (арбітражної) групи, якщо консультації не були проведені у встановлені строки чи не досягнуто взаємовигідного компромісу; в) вимога тимчасової компенсації, призупинення виконання своїх зобов'язань еквівалентне анулюванню чи заподіяній шкоді; г) взаємопогоджене врегулювання спору; д) посередництво для врегулювання спору (кандидатура посередника узгоджується сторонами, а якщо вони не можуть дійти щодо неї згоди, Комітет з питань торгівлі Асоціації визначає посередника із затвердженого списку кандидатів).

Висновки. Щодо загальногосподарських наслідків для України від укладення Угоди про асоціацію з ЄС, наведемо деякі з них: зростання конкуренції на внутрішньому ринку, а отже, імпортозалежності, натомість вітчизняна продукція, за винятком тієї, що продається на висококонкурентних ринках і в 95% випадків у достатній кількості представлена на ринках контрагентів (це фактично означає відсутність доступу абсолютної більшості українських виробників до ринку ЄС, що додатково ускладнюється європейською системою стандартів (екологічних, санітарних і фітосанітарних); відтік національних інвестицій і залучення іноземних; встановлення контролю за основними національними активами з боку іноземних суб'єктів господарювання; більша економія при використанні державних коштів у короткостроковій перспективі; деяка мінімізація корупції; доступ до зарубіжних бізнес-програм і

замовлень; нееквівалентний розподіл взаємних зобов'язань між Україною як державою, що розвивається, і високорозвинутими країнами, коли Україна зобов'язується безумовно адаптувати національне законодавство не тільки до чинного на певний момент часу права ЄС, а й до прийнятих у майбутньому змін; погодившись на такі принципи організації ринку як забезпечення стану вільного ринку, недискримінаційного, конкурентного і відкритого торговельного процесу, суверенний господарсько-правовий механізм позбавляється необхідної гнучкості для комплексного і поліфункціонального регулювання господарських відносин тощо. Проблеми також становлять вади юридичної техніки документа (колізії та прогалини), що припускають двозначні тлумачення, які в умовах українського правопорядку призведуть до зловживань правом, і відмінності правових інститутів. Так, основним питанням порядку денного парламентів Східноєвропейських держав не тільки протягом перших років адаптації законодавства до правил ЄС, але і зараз є імплементація цих правил у формі національних законів.

Попри певну кількість позитивних ефектів, які матеріалізуються за умови реалізації ефективної національної економічної політики, в Угоді про асоціацію інтереси однієї сторони гарантовані максимально, жодних зобов'язань щодо зміни внутрішнього законодавства в інтересах контрагента не взято. Не викликає заперечень факт делегування суттєвої частки державного суверенітету органам ЄС у ключових питаннях організації економіки, без можливості впливати на формування економічної політики, та покладення на Україну функцій зі здійснення вторинної правотворчості. Наприклад, Угода передбачає створення Підкомітету з управління санітарними та фітосанітарними заходами, основними функціями якого є контроль за впровадженням відповідних положень угоди та вивчення всіх питань, які можуть виникнути у зв'язку з цим. Якщо не будуть зроблені правильні висновки й вжиті заходи з підвищення конкурентоспроможності національної економіки, то наслідки підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС будуть, переважно, негативними. Не відповідає дійсності думка про «досягнення благополуччя чужими силами» без посилання на жоден приклад, яких, зрештою, немає (Румунія, Болгарія, Латвія, Естонія за допомогою членства в ЄС не вирішили власні економічні проблеми) і не може бути, особливо в час інвестиційного дефіциту, що підвищує вартість залучених ресурсів (призводить до негативних соціальних ефектів, повної фінансової залежності), рецесії та бюджетних секвестрів в ЄС.

Література:

1. Олєфір А.О. Господарсько-правове забезпечення державних закупівель у сфері охорони здоров'я: теоретичні та практичні аспекти: [монографія] / А.О. Олєфір. – Х. : Юрайт, 2012. – 456 с.
2. Олєфір А.О. Концептуальні недоліки інтеграції України до Західної спільноти: господарсько-правовий підхід / А.О. Олєфір // Юридичний журнал. – 2013. – № 8 (134). – С. 46–63.
3. Хмелєв І.Б. Мировая экономика : [учебно-методический комплекс] / И.Б. Хмелєв. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2009. – 360 с.
4. Засоби та механізми господарсько-правового регулювання : [кол. моногр.] / [Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, В.С. Мілаш, О.Ю. Битяк та ін.] ; за наук. ред. Д.В. Задихайла. – Х. : Юрайт, 2013. – 416 с.
5. Олєфір А.О. Актуальні погляди на вітчизняне господарсько-правове забезпечення державних закупівель в охороні здоров'я / А.О. Олєфір // Юридичний журнал. – 2013. – № 6–7 (132–133). – С. 36–72.
6. Олєфір А.О. Загальні функції держави в правовому регулюванні інноваційних відносин на сучасному етапі / А.О. Олєфір // Верховенство права та правова держава : мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2014 р., м. Ужгород) / ред. кол. : Ю.М. Бисага, М.М. Алмаши, Д.М. Белов. – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2014. – С. 122–125.
7. Олєфір А.О. Основні засади правового забезпечення інноваційної політики в Україні / А.О. Олєфір // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – № 27. – Т. 2. – С. 15–21.

Олєфір А. А. Хозяйственно-правовые последствия исполнения Соглашения об ассоциации с ЕС для Украины

Аннотация. Проанализирована экономическая часть Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС, систематизированы закрепленные в ней правовые средства по сферам хозяйствования. Определены основные хозяйственно-правовые последствия членства Украины в ЕС и пути использования закрепленных в Соглашении механизмов для реализации национальных конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: соглашение об ассоциации, Европейский Союз, Украина, внешнеэкономические отношения, инновационная политика, национальный интерес.

Olefir A. Economic and legal consequences of performance Association agreement with the EU for Ukraine

Summary. Analyzed the economic part of the Association Agreement between Ukraine and the EU, systematically assigned in it legal means areas of management. Were marked the main economic and legal implications of associated membership in the EU and ways of using fixed routes Agreement mechanisms for national competitive advantage.

Key words: Association Agreement, the EU, Ukraine, foreign relations, innovation policy, national interest.